

Filistin 2011

Resmi Adı	Filistin Devleti
Başkent	Kudüs
Yüzölçümü	6.220 km ²
Nüfus	4.332.000
GSYH	12,79 milyar dolar
Hükümet Biçimi	Parlamenter Demokrasi
Devlet Başkanı	Mahmud Abbas (2005-)
Dışişleri Bakanı	Selim Fayyad (Batı Şeria) İsmail Haniye (Gazze Şeridi)
Türkiye Büyükelçisi	Nebil Maruf
Paramiliter	56.000

Etnik Yapı

Arap	% 85
Yahudi	% 15

Dini Yapı

Müslüman	% 80
Yahudi	% 15
Hıristiyan	% 5

İhracat 518 milyon dolar

İthalat 3.601 milyar dolar

Filistin 2011

M. Cüneyt Özşahin

[Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Özet

2011 yılı, Filistin için geçmişin izlerini olduğu kadar değişimin ilk sinyallerini de barındıran bir yıl olarak kayıtlanabilecektir. İsrail ve Filistin arasında tekrarlanan çatışmalar ve Yahudi yerleşimleri sorunu, geçmiş yıllarda olduğu gibi 2011 yılında da Filistin gündemini şekillendirmiştir. Öte yandan Arap Baharı gerek iç gerekse de dış politikada Filistin için bir dizi yeni gelişmeye kapı aralamıştır. Bu çerçevede 2011 yılında Filistin'de iç politik düzlemde yükselen toplumsal talepler neticesinde Hamas ve el-Fetih arasındaki ihtilafın giderilmesine yönelik görüşmeler ivme kazanmış, dış politikada ise başta yakın komşu Mısır olmak üzere Arap dünyasının dönüşümü, Filistin için elverişli bir uluslararası ortama zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte Filistin yönetiminin Birleşmiş Milletler nezdinde girişimleri, el-Cezire tarafından ele geçirilen İsrail ve Filistin Özerk yönetimi arasındaki görüşmelerle ilişkili Filistin belgeleri ve Hamas ve İsrail devleti arasındaki esir değişimi anlaşması, 2011 yılının diğer önemli gelişmeleri olarak sıralanabilir.

Anahtar Kelimeler: Filistin | Hamas | Arap Baharı | Gazze | Birleşmiş Milletler

Palestine 2011

Abstract

2011 can be noted as a year that covers the marks of the past as well as signals of change in its body for the state of Palestine. The conflicts between Palestine and Israel and the issue of Jewish settlements set the agenda of Palestine as in the previous years. The impact of Arab Spring opened new avenues for a set of developments in domestic as well as foreign politics. In this framework, in terms of domestic policy, the Palestine street increased its voice over ending the hostility between Hamas and el-Fetih in 2011 and the transformation of Arab world including the close neighbor Egypt staged a new and more convenient international environment for Palestine in foreign policy. In addition to all these, the Palestine authority's international attempts through United Nations, documents related to negotiations between Palestine-Israel captured by el-Cezire, and the prisoner swap agreement between Hamas and Israel government are other developments that took place in 2011.

Keywords: Palestine | Hamas | Arab Spring | Gaza | United Nations

Giriş

2011 yılı Filistin için geçmişin bakiyesi, köklü sorunların sürdüğü ancak aynı zamanda yeni umutların filizlendiği bir yıl olarak değerlendirilebilecektir. Hamas ve İsrail arasında karşılıklı misillemelere dayalı olarak cereyan eden sınır çatışmaları ve Doğu Kudüs ve Gazze’de hız kesmeden artan Yahudi yerleşimleri, Filistin’in kronikleşmiş sorunları olarak geçmiş yıllarda olduğu gibi 2011 yılında da gündem oluşturmuştur. Öte yandan 2011 yılını geçmiş yıllardan ayıran bir dizi çarpıcı gelişmeye de şahitlik edilmiştir. Hamas ve İsrail arasında gerçekleştirilen kapsamlı esir değişim anlaşmasının yanında yılın hemen başında patlak veren ve 1999-2010 yılları arasında Filistin Yönetimi ile İsrail arasındaki temasların kayıtlarını barındıran *Filistin Belgeleri* skandalı, Filistin gündemini büyük ölçüde şekillendirmiştir.

Bununla birlikte Ortadoğu’da tüm taşları yerinden oynatan Arap Baharı, kuşkusuz 2011 yılı boyunca Filistin’in gerek iç gerekse de dış politikasında belirleyici bir diğer dinamik olarak değerlendirilebilecektir. Arap Baharı’nın Filistin sokağındaki en büyük yansıması; Hamas ve el-Fetih arasındaki ihtilafın giderilmesine yönelik toplumsal taleplerin sesli bir biçimde dillendirilmesidir. Hamas ve el-Fetih arasındaki 2006 sonrası ortaya çıkan ve 2007 yılında adeta adı konulmamış bir savaşa dönüşen ihtilaf, -öncesinde olduğu gibi- 2011 yılında da tarafların karşılıklı girişimleriyle aşılmaya çalışılmıştır. İç barışa yönelik bu gelişmenin yanında Arap Baharı’nın etkileri, dış politikada da kendisini hissettirmiştir. Öyle ki, Filistin tarafı Arap Baharı’nın ortaya çıkardığı yeni konjonktürden faydalanmaya dönük önemli adımlar atılacağına ilk sinyallerini vermiştir.

Ayrıca bir diğer başlık olarak dış politikada özellikle de uluslararası örgütler nezdinde Filistin Özerk Yönetimi'nin 2011 yılı boyunca süren yoğun diplomatik çabalarından bahsedilebilecektir. Bu çerçevede ilerleyen sayfalarda ayrıntılı biçimde değinileceği gibi Filistin yönetimi, (i) Birleşmiş Milletler'e İsrail'in sürdürdüğü Yahudi yerleşimleri siyasetinin kınanmasına ilişkin bir tasarı sunmuş, (ii) Birleşmiş Milletler özel kurumu UNESCO'ya yönelik üyelik ve (iii) yine Birleşmiş Milletler'e tam üyelik başvurularında bulunmuştur.

Bu çalışmada 2011 yılına ait panoramik bir analiz ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda yukarıda değinilen konular, kronoloji dikkate alınmaksızın tematik olarak düzenlenen başlıklar altında analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise tüm yıla ilişkin genel bir değerlendirme sunulmaktadır.

Filistin'de Şiddet Sarmalı ve Yahudi Yerleşimleri Sorunu

Geçmiş yıllarda olduğu gibi 2011 yılında da Filistin içine düştüğü şiddet sarmalının dışına çıkmayı başaramadı. Hamas ve İsrail arasında karşılıklı misillemelere dayalı olarak cereyan eden sınır çatışmaları, aralarında sivillerin de bulunduğu pek çok kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlandı. Bu çerçevede şiddetin bölgenin değişmez karakteristiği haline geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Filistin'e yönelik ilk kapsamlı saldırı Mart ayında İsrail tarafından gelmiş ve çok sayıda can kaybına mal olmuştur. Mart 2011'de İsrail'in Gazze Şeridine yönelik düzenlediği saldırılarda sekiz kişi hayatını yitirmiş, düzinelere yaralı ise tedavi altına alınmıştır. Bununla birlikte Gazze tarafından atılan havan mermilerine yönelik misilleme niteliğindeki saldırılarda Gazze banliyölerinde yaşayan sivillerin de zarar gördüğü kaydedilmiştir.¹ Taraflar arasında karşılıklı saldırılar devam eden aylarda da hız kesmeksizin devam etmiş, her iki taraf da aralarında sivillerin de bulunduğu kayıplar vermiştir. Söz konusu çatışmalar arasında 2011 yılı içerisinde en fazla yankı uyandıran ise 18 Ağustos tarihinde gerçekleşmiştir.

18 Ağustos 2011 tarihinde İsrail'in Elyat kenti yakınlarında gerçekleşen saldırılar sonucunda en az 8 İsraili hayatını kaybederken 40 kişi yaralanmıştır. Üç farklı dalga halinde gerçekleşen taarruz, İsrail'e yönelik son yılların en kapsamlı saldırılarından biri olarak değerlendirilmiştir.² Pek çoklarının Mısır'ın Sina bölgesini kontrol etmekte yaşadığı güçlük, söz konusu saldırıların temel nedenini teşkil etmekteydi.³ Bu çerçevede İsrail Savunma Bakanı Ehud Barak, “yaşanan olayın Mısır hükümetinin Sina'daki kontrolünün zayıfladığına ve terörist faaliyetlerin yaygınlık kazandığına işaret ettiğini” vurgulamıştır. Ehud Barak, saldırılar karşısında “terörün gerçek kaynağının Gazze'de bulunduğu ve tüm güç ve kararlılıklarıyla karşılık vereceklerinin” altını çizmiştir.⁴ Bu çerçevede İsrail misillemesi gecikmemiş ve saldırıdan bir gün sonra 19 Ağustos 2011 tarihinde İsrail saldırısı gerçekleşmiştir. İsrail tarafının misillemesi başta Filistin Halk Direniş Komiteleri komutanı Kemal

el-Nairab olmak üzere altı Filistinlinin ölümüne neden olmuştur.⁵ 2011 yılının en kapsamlı saldırılarından biri de yılın son çeyreğinde gerçekleşti. 29 Ekim'de İslami Cihat ve İsrail güvenlik güçleri arasında gerçekleşen çatışmalarda aralarında İslami Cihat komutanlarından Ahmet el-Şeyh Halil'in de bulunduğu dokuz İslami Cihat mensubu ve bir İsraili sivil hayatını yitirmiştir.⁶

Filistin için geçmiş yılların bir kalıntısı olarak değerlendirilebilecek bir diğer önemli sorun da kuşkusuz Yahudi yerleşimlerinin inşası sorunudur.⁷ Her şeyden önce ABD'nin İsrail'i yerleşim birimleri konusunda yumuşak güç (*soft power*) unsurlarını kullanarak ikna etme stratejisinin 2011 yılı itibarıyla iflas ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. 2010 yılında İsrail'in işgal altındaki bölgelerde yerleşke inşasına ilişkin Amerikan yönetiminin girişimleri İsrail politikasında beklenen değişimi getirmekten uzak kalmıştı.⁸ Bu çerçevede 2010 yılında ikna edilemeyen İsrail'i, 2011 yılında da ikna etmek mümkün olmamıştır. 2011 yılının hemen başında Yahudi yerleşimlerine dönük İsrail'in kınanmasına ilişkin Amerikan vetosuna takılan Filistin destekli Birleşmiş Milletler başvurusu⁹ bile yılın geri kalanında İsrail için caydırıcı olmaktan uzak kaldı. Zira İsrail Yahudi yerleşimlerinin inşasına 2011 yılında da son vermedi. İsrail'in işgal altındaki Doğu Kudüs'te yerleşimciler için 1100 konut inşa etme kararı, uluslararası çevrelerde endişeyle karşılandı. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler, Doğu Kudüs'teki yerleşimlerden dolayı İsrail'i uyardı. Birleşmiş Milletler Genel Sekteri B. Lynn Pascoe Ortadoğu'ya ilişkin Birleşmiş Milletler oturumunda “yerleşim faaliyetlerinin gayri hukuki olduğunu ve İsrail'in yol haritasındaki yükümlülüklerine aykırı” olduğunu altını çizmiştir.¹⁰ Ancak söz konusu bu değerlendirmeye karşın İsrail tarafı Yahudi yerleşimlerinin inşasına hız vermekten çekinmemiştir. Bu doğrultuda Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te 2000 Yahudi yerleşkesinin yapımının devam edeceği vurgulanmıştır.¹¹

İsrail-Filistin Esir Değişimi Anlaşması

2011 yılı boyunca Hamas ve İsrail tarafı arasında askeri kuvvet tehdidi ve kullanımına endeksli çatışmacı ilişki biçiminin tek istisnasının taraflar arasında uzlaşmayla sonuçlanan esir değişimi anlaşması olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 11 Ekim 2011'de İsrail tarafıyla Hamas arasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda oldukça kapsamlı olarak değerlendirilebilecek bir esir değişim anlaşması yürürlüğe girmiştir.¹² Serbest bırakılması meselesi ulusal ve uluslararası düzeyde pek çok kampanyaya konu olan Gilad Shalit, İsrail medyasında da uzun süre gündemi meşgul etmiştir.¹³ Bu çerçevede 18 Ekim 2011'de beş yılı aşkın bir süredir Hamas'ın elinde tutulan Gilad Shalit'in serbest kalması karşılığında binin üzerinde Filistinli esir serbest bırakılmıştır.¹⁴ Bu esir değişim anlaşması pek çoklarıncı, Hamas'a el-Fetih karşısında üstünlük kazandıran büyük bir siyasal zafer olarak değerlendirilmiştir.¹⁵ Ayrıca *New York Times*'in yorumuna göre antlaşma sürecinde arabuluculuk

rolüne soyunan Türkiye ve Mısır ile Hamas arasındaki ilişkiler güçlenmiştir.¹⁶ Bunun karşısında İsrail’de esir değişimi karşısında ciddi bir kamuoyu oluşmuş,¹⁷ aynı zamanda çeşitli siyasal figürlerden tepkiler yükselmiştir. Aşırı sağcı İsrail Evimiz Partisi’ne mensup altyapı bakanı Uzi Landau, esir değişiminin “İsrail’in caydırıcılığı ve güvenliğine büyük bir darbe” vurduğunun altını çizmiştir.¹⁸ Zira Shalit’in karşılığında 1027 Filistinlinin serbest kalması, İsrail adına fazlasıyla “büyük bir bedel” olarak değerlendirilmiştir.¹⁹ Serbest bırakılan esirlerden kırk tanesi yapılan anlaşma gereği içlerinde Katar, Suriye ve Türkiye’nin bulunduğu ülkelere dağıtılmıştır. Bu çerçevede söz konusu tutuklulardan on tanesinin Türkiye’ye gönderilmesi kararlaştırılmıştır.²⁰

Filistin’in Wikileaks’i: Filistin Belgeleri

2011 yılında gündeme oturan bir diğer gelişme Katar merkezli haber kanalı el-Cezire’nin, aralarında diplomatik yazışmaları, haritaları, toplantı kayıtları, anlaşma planları, elektronik ortamda gerçekleştirilen yazışmaları ve sair diğer belgeleri içeren 1.600 üzerinde belgeyi ele geçirmesi olmuştur.²¹ El-Cezire’nin *Filistin Belgeleri* olarak isimlendirdiği belgeler, Filistin ve İsrail arasındaki yazışmaları içeren 1999-2010 yıllarını kapsayan dokümanlardan oluşmaktaydı.²² *Filistin belgeleri* pek çok açıdan 2010 Aralık ayında Filistin ile ilişkili yayınlanan *Wikileaks* belgelerinde²³ ortaya konulan iddiaları teyit etmekteydi.²⁴

2011 yılının hemen başında Ocak ayıyla beraber ortaya çıkarılan belgeler, el-Cezire ve *The Guardian* tarafından sanal ortamda ifşa edilmeye başlandı.²⁵ Ele geçirilen belgeler ışığında Filistin Kurtuluş Örgütü ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu çerçevede Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Mahmud Abbas’ın 2008 yılında İsrail yönetimine önemli tavizler verdiği ve Kudüs ve çevresindeki Yahudi yerleşimlerinin İsrail tarafından ilhak edilmesine izin verdiği iddia edilmiştir. Bununla birlikte el-Fetih yöneticilerinin Hamas’ın silahlı kanadı el-Aksa Şehitlerine yönelik İsrail yönetimiyle istihbarat paylaşımına gittiği ve eşgüdümlü operasyonlar gerçekleştiğinin altı çizilmiştir.²⁶ Ayrıca geri dönmesi muhtemel Filistinli mültecilerin sayısı ve kapsamı, İsrail vatandaşı olan Arapların Filistin’e gönderilmesi, 2008-2009 yıllarında Gazze’yi hedef alan İsrail operasyonlarında Batı Şeria’nın tutumu gibi Filistin yönetimini zor durumda bırakacak pek çok konunun ele geçirilen belgelerde yer aldığı kaydedilmektedir.²⁷ 2008’de İsrail, Filistin ve ABD’nin katılımıyla gerçekleşen müzakerelerde Filistin tarafında üst düzey müzakereci görevini üstlenen Ahmed Kurey’in “tarihte ilk kez bu türden bir öneride bulunuyoruz” diyerek verilen tavizlerin büyüklüğüne işaret ettiği kayıtlara geçmiştir.²⁸ Benzer şekilde, Filistin yönetiminin İsrail ile yürüttüğü müzakerelerde Filistin tarafının temsilciliğini üstlenen Saeb Erekat’in, görüşmelerde Filistin yönetiminin İsrail’e tarihinin en büyük tavizlerinden birinin verildiğini ima ettiği iddia edilmiştir. Şubat ayında Filistin Kurtuluş Örgütü’nün merkezi ko-

mitesinden çekilen Erakat, müzakerecilik görevini sürdürmüştür.²⁹ Filistin belgeleri sonucunda ortaya çıkan protestolar Ramallah'da el-Cezireyi hedef alırken, Gazze'de Filistinli müzakereciler eleştiri oklarının hedefi olmuştur.³⁰ Kuşkusuz *Filistin Belgeleri*'nin ifşa edilmesi, el-Fetih'e yönelik olarak kamuoyu nezdinde ciddi bir güven kaybı yaşanmasını da beraberinde getirmiştir.³¹ Bu çerçevede Filistin belgelerinin *Wikileaks*'in ardından³² el-Fetih'e yönelik ikinci bir darbe olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Hamas ve el-Fetih Barışına Yönelik Görüşmeler

2011 yılının önemli gelişmelerinden bir diğeri de kuşkusuz Hamas ve el-Fetih arasında kökleri 2006 yılına kadar uzanan anlaşmazlığın çözümüne yönelik dikkat çekici bir dizi adım atılmış olmasıdır. 2007 yılından bu yana devam eden Hamas ve el-Fetih arasındaki görüşmeler 2011 yılında da devam etmiştir.³³ Arap baharı, Filistin'de kendini Hamas ve el-Fetih arasında birlik ve beraberliği sağlamayı hedefleyen sokak gösterileri vesilesiyle hissettirmiştir. Arap Baharının kaderinde belirleyici olduğuna inanılan sosyal medya araçları yardımıyla Filistin'de *ikiye parçalanmış olan siyasal iktidarı*³⁴ bir araya getirmek amacıyla -özellikle *Facebook* üzerinden- çeşitli kampanyalar organize edilmiştir.³⁵ Bu çerçevede Batı Şeria ve Gazze'de on binlere kişi, taraflar arasındaki uzun soluklu ayrılığı bitirmek/protesto etmek için bir araya gelmiştir.³⁶ Filistin'de Hamas ve el-Fetih ihtilafının giderilmesine yönelik Mart ayına uzanan sokak protestoları ise kısa sürede sonuç vermiştir.³⁷

Kahire'de gerçekleştirilen görüşmeler, Gazze ve Batı Şeria arasındaki çatlağın kapatılmasında 2011 yılı için bir ilk adım olarak kabul edilebilir. 27 Nisan 2011 tarihinde gerçekleştirilen resmi olmayan görüşmelerde taraflar arasındaki çatışmanın sonlandırılmasına yönelik bir yol haritası çizilmeye çalışılmıştır. Mısır gözetiminde sürdürülen görüşmelerde Filistin'de geçici bir hükümet kurulması ve Batı Şeria ve Gazze'de gerçekleştirilecek seçimlere yönelik ortak bir tarih belirlenmesi üzerinde görüş birliği sağlanmıştır.³⁸ Hamas temsilcisi Musa Ebu Marzuk, yapılan anlaşma sonrasında “ taraflar arasındaki çatlağın işgale şans tanıdığını, bugün itibarıyla ise yeni bir sayfa aralandığını” ifade etmiştir.³⁹

4 Mayıs 2011 tarihinde ise taraflar arasındaki görüşmeler kâğıda dökülmüştür. Anlaşmanın başlıkları arasında “iktidar paylaşımı, seçimler ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün yeniden yapılanması” gibi konular yer almıştır.⁴⁰ Ancak ilerleyen günlerde Mayıs ayında başlatılan bu girişimin sonuçsuz kaldığı görülmüştür. Hamas ve el-Fetih arasındaki ideolojik farklar bir kenara bırakılacak olursa, anlaşmazlığın başta gelen sebeplerinden birinin de Batıyla çok güçlü bağları bulunan başbakan Selim Fayyad'ın Hamas tarafınca kabul görmemesi olduğunun altı çizilmektedir.⁴¹ *BBC*'nin aktardığına göre “aylardır süren müzakerelere rağmen, kurulacak ulusal birlik hükümetinde kimlerin yer alacağı ve yönetimin başına kimin geleceği..., asayiş ve emniyetten so-

rumlu birimlerin kimlerin hakimiyetinde olacağı, [ve] yetki alanlarının nasıl paylaşılacağı” gibi konularda taraflar arasında anlaşma sağlanamamıştır.⁴² Benzer biçimde Mayıs ayını takiben Kasım 2011 tarihinde Mahmut Abbas ve Halit Meşal başkanlığında Kahire’de gerçekleştirilen görüşmelerde tarafların somut adımlar atmadığı görülmüştür.⁴³ Kasım ayında gerçekleştirilen zirvede ortak hükümetin mahiyetine ilişkin anlaşma sağlanamazken, ancak esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılması noktasında uzlaşa sağlanabilmiştir.⁴⁴ Ayrıca Kasım ayında gerçekleştirilen görüşmelerde ortaya çıkan bir diğer mutabakat noktası ise Filistin için muhtemel seçim tarihinin saptanmasına ilişkin olmuştur. Bu çerçevede taraflar Filistin’de seçimlerin 2012 yılı Mayıs ayında yapılmasını kararlaştırmıştır.⁴⁵ Bir ay sonra, Aralık 2011’de daha olumlu bir atmosferde gerçekleşen görüşmelerde ise Hamas ve İslami Cihat gibi örgütlerin Filistin Kurtuluş Örgütü çatısı altında bir araya gelmesi için ortak bir “hazırlık komisyonu” kurulması hedefi ortaya koyulmuştur.⁴⁶

Öte yandan Hamas ve el Fetih arasındaki barış görüşmeleri İsrail tarafından ağır biçimde eleştirilmiş ve “ölümcül bir hata” olarak etiketlenmiştir. İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, “Filistin yönetiminin İsrail ile mi yoksa Hamas ile mi barış yapacağına karar vermesi gerektiğinin” altını çizmiştir. Netanyahu’nun sözcüsü Mark Regev ise “Hamas’ın terörizme başvuran bir siyasal örgüt olmadığını, terörizmi meslek edindiğini” ifade etmiştir.⁴⁷ Söz konusu eleştirilere cevaben Filistin yönetimi sözcüsü Nabil Ebu Rdeneh, “uzlaşmanın Filistin’in içişlerine ait bir mesele olduğu ve İsrail’i ilgilendirmedikçini” vurgulamıştır.⁴⁸

Arap Baharı ve Ortadoğu’daki Dönüşümün Filistin’de Yansımaları

Arap Baharı, Filistin’de Hamas ve el-Fetih arasında diyalog oluşturulmasına yönelik sokağı hareketlendirmesinin yanında, Filistin’i de bünyesinde barındıran bölgenin dinamiklerini radikal biçimde dönüştürmüştür. Zira Arap Baharı sonrası ortaya çıkan yeni rejimlerin, Filistin sorununa yönelik daha duyarlı bir siyaset izleyecekleri sıklıkla iddia edilmektedir.⁴⁹ Arap Baharıyla kendisine yönelik yalnızlaştırma politikasının keskinleşeceğini öngören İsrail hükümeti, devrimleri kuşkuyla karşılamıştır. Zira Müslüman Kardeşler’in Mısır, Tunus ve Fas gibi ülkelerde edindiği siyasal sermaye, Ortadoğu’da dengelerin İsrail aleyhine değişeceğini ilk sinyallerini vermiştir.⁵⁰ İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu, Arap Baharıyla beraber Müslüman Kardeşler ve Selefilerin güç kazanmasını “fazlasıyla rahatsız edici” olarak değerlendirmektedir.⁵¹ Netanyahu yine bu düzlemde İsrail Parlamentosunda ortaya koyduğu Arap Baharına ilişkin değerlendirmesinde “Arap dünyasının ileri değil geriye gittiğini” vurgulamaktan çekinmemiştir.⁵²

Bugüne uzanan süreç içerisinde İsrail ve Filistin arasındaki sorunun tanığı ve en yakın takipçisi kuşkusuz Arap Baharı’nın amiral gemisi Mısır

olmuştur. Camp David'den bu yana İsrail eksenli ve uzlaşmacı bir politika izleyen Mısır'da Mübarek sonrası dönemin İsrail açısından zorlu geçeceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda 9 Eylül'de Mısır'da İsrail Büyükelçiliğine yönelik saldırılar bir bakıma eski rejim ve İsrail arasındaki ilişkiye yönelik kitlesel tepkileri yansıtmaktaydı.⁵³ Her ne kadar Mısır siyasetinde askerlerin ağırlığı İsrail'e yönelik politikaların radikal bir çizgiye kaymasını önlemiş olsa da, Mısır'da devrimcilerin söylemlerinde Filistin sorunu özellikle de Gazze'nin kuşatılmışlığı hiç de ihmal edilemeyecek bir yer işgal etmiştir.⁵⁴ Öte yandan Mısır'da rejimin özgürleşmesi, özellikle Hamas'ın hareket alanını genişletmiştir. Hizbullah'ın Suriye'de rejime dönük desteği, örgütün Gazze'de etki ve popüleritesini azaltırken, Hamas için tarihi bağlara sahip olduğu Müslüman kardeşler ve Mısır yeniden önem kazanmıştır.⁵⁵ Bu çerçevede Ortadoğu uzmanı Fawaz Gerges, Washington Post'da yer alan değerlendirmesinde, "Hamas'ın artık kendini düşmanlık denizinde kuşatılmış bir adada hissetmediğinin; stratejik bir derinlik kazandığının farkında olduğunun" altını çizmiştir.⁵⁶ Bu çerçevede değerlendirilebilecek önemli bir gelişme de Refah sınır kapısının açılmış olmasıdır. Dört yıldır kapalı olan Gazze'nin bir bakıma dünyaya açılan gözü olarak değerlendirilebilecek Refah sınır kapısında⁵⁷ geçiş rejimine yönelik uygulama değişikliği, Mısır ve Gazze yönetimi arasındaki yakınlaşmaya işaret etmektedir. Öyle ki, Mısır'ın Filistin'e yönelik vize uygulamalarını yumuşatması ve 28 Mayıs 2011'de Refah sınır kapısının açılması, Filistin -daha özelden Hamas yönetimi- ile Mısır arasındaki ilişkilerin yeni bir boyut kazanması adına önemli bir adım olarak kabul edilebilir.⁵⁸

Filistin Yönetiminin Birleşmiş Milletler Nezdinde Girişimleri

2011 yılı, pek çok açıdan Filistin Özerk Yönetiminin Birleşmiş Milletler nezdinde girişimlerinin yoğunluk kazandığı bir yıl olmuştur. Filistin Özerk Yönetimi, Şubat ayında Birleşmiş Milletler'e İsrail'in Yahudilere ilişkin yerleşim politikasının kınanmasına ilişkin bir tasarı sunmuş, Eylül ayında ise Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO'ya ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Filistin yönetiminin Birleşmiş Milletler çerçevesindeki yılın ilk girişimi, Yahudi yerleşimleri sorununa ilişkin olmuştur. 18 Şubat 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler'e sunulan "Filistin destekli" tasarıda, "İsrail'in yerleşim politikasının Ortadoğu barış sürecinin önünde gayri hukuki bir engel olduğu" gerekçesiyle kınanmasına salık verilmiştir. Ancak 14 Güvenlik Konseyi üyesinin onayladığı tasarı, Obama Hükümeti'nin vetosuyla reddedilmiştir. Büyükelçi Susan E. Rice, "İsrail yerleşim politikasının onaylanmamasına karşın, taraflar arasındaki durumu daha da zorlaştırmamak" adına tasarıyı veto ettiğini açıklamıştır. Bu çerçevede ABD yönetimi 2006 yılından bu yana Güvenlik Konseyinde ilk vetosunu kullanmıştır.⁵⁹

2011 yılı içerisinde Filistin Özerk Yönetiminin belki de en önemli diplomatik başarısının Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'nda (UNESCO) kazandığı üyelik olduğunun ifade edilmesi yanlış olmayacaktır. 1 Kasım 2011 tarihinde gerçekleştirilen yüz yedi üyenin evet, on dört üyenin hayır, elli iki üyenin ise çekimser kaldığı oylama sonucunda Filistin, UNESCO üyeliğine kabul edilmiştir.⁶⁰ Filistin Yönetimi'nin Dışişleri Bakanı Riyad el-Maliki, “yapılan oylamanın Filistin halkına dönük adaletsizliği bir nebze de olsa giderdiğini” dile getirmiştir.⁶¹ Filistin'in UNESCO üyeliği gerek İsrail gerekse de ABD'de rahatsızlığa yol açmıştır. Bu çerçevede özellikle ekonomik yaptırımlar yoluyla UNESCO güç durumda bırakılmıştır. Üyelik kararının üç gün sonrasında İsrail, UNESCO'nun iki milyon dolarlık ödeneğini kestğini deklare etmiştir.⁶² Benzer şekilde ABD de UNESCO'ya Kasım ayında yapacağı 60 milyon dolarlık ödemeyi askıya alacağı tehdidinde bulunmuştur.⁶³ UNESCO Genel Direktörü İrina Bokova, söz konusu kesintiler sonucunda kurumun 2011 yılı bütçesinde “65 milyon dolarlık açık” oluştuğunu, bu nedenle de 2011 yılının sonuna dek gerçekleştirilmesi planlanan tüm programların iptal edildiğini duyurmuştur.⁶⁴

Birleşmiş Milletler nezdinde gerçekleştirilen girişimlerden bir diğeri de Filistin'in Birleşmiş Milletler'e yönelik tam üyelik başvurusudur. Birleşmiş Milletler'de Filistin'in temsilcisi olarak yer alan Filistin Kurtuluş Örgütü, uzun yıllardır sahip olduğu gözlemci statüsünü tam üyeliğe çevirmek için Eylül ayında girişimlere başlamıştır.⁶⁵ 1967 sınırlarını esas alan, Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'ten müteşekkil bir Filistin devleti öngören⁶⁶ Mahmut Abbas'ın başını çektiği Filistin Yönetimi 23 Eylül 2011 tarihinde BM'ye tam üyelik için başvurmuştur.⁶⁷ *The Guardian*'ın haberine göre 11 Kasım'da sonuçlanması beklenen ancak ileri bir tarihe tehir edilen başvuruya yönelik Fransa ve İngiltere'nin çekimser kalması, Kolombiya, Portekiz, Bosna ve Almanya'nın ise ret oyu kullanması beklenmektedir.⁶⁸ Bu çerçevede Filistin'in tam üyeliği genellikle zayıf bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir.⁶⁹ Batı Şeria'da Filistin Kurtuluş Örgütü tarafından büyük bir heyecanla desteklenen tam üyelik girişimi, Hamas tarafından ise “beyhude” bir çaba olarak değerlendirilmiş ve Gazze'de aynı heyecanı yaratmamıştır.⁷⁰

Öte yandan Filistin'in tam üyelik başvurusu İsrail devletince de tepkiyle karşılanmıştır. İsrail Dışişleri Bakanı Avigdor Liberman, *İsrail Ordu Radyosu*'na yaptığı açıklamada, “tek taraflı herhangi bir adımın şüpheye yer bırakmayacak biçimde İsrail reaksiyonunu getireceğini” deklare etmiştir.⁷¹ İsrail söz konusu sert söylemini ekonomik yaptırımlarla desteklemekten çekinmemiştir. Bu çerçevede İsrail yönetimi, ödemekle yükümlü olduğu 100 milyon dolarlık Kasım ayı vergi gelirini Filistin'in BM üyeliği başvurusu nedeniyle dondurma kararı almıştır.⁷²

1967 sınırlarını esas alan Filistin'in Birleşmiş Milletler üyelik sürecine yalnızca İsrail değil ABD tarafından da ciddi bir muhalefet sergilenmiştir.⁷³

Amerikan Başkanı Barack Obama, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda “Filistinlilerin kendi devletlerini hak etmekte olduklarını ancak bunun İsrail ile gerçekleştirilecek görüşmelerle mümkün olacağını” dile getirmiştir. Obama, “barışın Birleşmiş Milletler’in beyan ve kararlarıyla getirilemeyeceğinin” altını çizmiş⁷⁴ ve Filistin’in tam üyelik başvurusunu veto edeceğini açıklamıştır.⁷⁵ Bu çerçevede Filistin yönetimini köşeye sıkıştırmak için İsrail’in ekonomik yaptırım tehditlerine benzer tehditler Amerikan yönetimince de uygulamaya konulmuştur. ABD Kongresi’nin gerek Demokrat gerekse de Cumhuriyetçi kanadı, Filistin’in Birleşmiş Milletler üyeliğine yönelik girişimlerini sürdürmesi halinde güvenlik ve ekonomi eksenli 500 milyon dolarlık yardımın kesintiye uğrayabileceği tehdidini dillendirmekten çekinmemiştir.⁷⁶

Sonuç

Filistin açısından geçmiş yıllarda olduğu gibi 2011 yılında da İsrail ile çatışmalar eksik olmadı. 2011 yılında Gazze çatışmaların merkezi, İslami Cihat ve Hamas ise çatışmanın temel aktörleri olarak yer aldı. Bununla birlikte Filistin’in kronikleşmiş sorunu olan Yahudi yerleşimleri, İsrail’in uzlaşmaz siyaseti nedeniyle 2011 yılında da çözümsüz kaldı. İsrail ve Hamas arasında silahların sustuğu ve diplomasinin devreye girdiği tek temas ise Hamas’a esir düşen İsraili asker Gilad Shalit karşılığında 1000’in üzerinde Filistin’li esirin serbest bırakılmasıydı. Hamas için büyük bir siyasal zafer olarak değerlendirilen bu başarımın yanında el-Fetih’in *Filistin Belgeleriyle* tescillenen İsrail yönetimi karşısındaki acizliği, Hamas’ın hanesine puan olarak yazıldı. Zira 1999-2010 yılları arasında Filistin ve İsrail arasındaki temasların kayıtlarını barındıran belgeler, Batı Şeria yönetiminin İsrail tarafına müzakereler boyunca sanıldığından çok daha fazla taviz verildiğini gözler önüne sermiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü’nün kamuoyu nezdinde itibar kaybetmesine neden olan *Filistin Belgeleri*, pek çoklarıncı siyasal bir skandal olarak değerlendirilmiştir.

Tüm bunların yanında Ortadoğu’yu kasıp kavuran Arap Baharı’nın Filistin üzerindeki etkisi iki düzlemde ortaya çıkmıştır. Arap Baharı her şeyden önce Filistin’de kendini iç politikada toplumsal reform talepleriyle hissettirmiştir. Bu çerçevede fiili olarak Hamas ve el-Fetih arasında ikiye bölünmüş olan Filistin’de birlikteliğin sağlanmasına yönelik protestolar pek çoklarıncı Arap Baharı’nın Filistin sokağındaki yansımaları olarak değerlendirilmiştir. Ancak tarafların muhtelif girişimlerine karşın 2011 yılında da Hamas ve el-Fetih arasında kapsamlı bir barış ve ortak bir yönetimin tesisi sağlanamamış ve bu yönde umutlar 2012 yılına sarkmıştır.

İkinci olarak Arap Baharının Ortadoğu’da tüm bölgesel parametreleri değiştirmesiyle beraber Filistin ve özellikle Hamas için yeni bir siyasal atmosfer doğmuştur. Bu anlamda Filistin sorunu Arap Baharı’nda dillendirilen önemli temalardan biri olmuştur. Ayrıca Arap coğrafyasının yapısal dönüşümü, özel-

likle de Mısır'da siyasal ortamın değişmesi Filistin'in İsrail karşısında manevra alanını da genişletmiştir. Her şeyden önce Arap Dünya'sının en önemli aktörlerinden Mısır, İsrail için artık sınımlanacak güvenli bir liman olmaktan çıkmıştır.

Aynı zamanda 2011 yılı Filistin yönetimi açısından Birleşmiş Milletlerle olan yoğun temaslar çerçevesinde şekillenmiştir. Yılın hemen başında Filistin yönetimince Birleşmiş Milletler'e sunulan İsrail yönetiminin Yahudi yerleşimlerinin genişletilmesine dair siyasetinin kınanmasına ilişkin tasarı Amerikan vetosuna takılmıştır. Bununla birlikte Filistin'in Birleşmiş Milletler'e yönelik tam üyelik başvurusunun da aynı kaderi paylaşacağı ve üyeliğe kabulün zayıf bir ihtimal olduğu bugünden öngörülebilecektir. Öte yandan Filistin için 2011 yılının sevindirici gelişmelerinden biri ise hiç kuşkusuz UNESCO'ya tam üye olarak kabul edilmesi olmuştur. Filistin'in 2011 yılı boyunca Birleşmiş Milletler nezdinde izlediği tek taraflı diplomasinin geri dönüşü ise ABD ve İsrail'in ağır ekonomik yaptırımları şeklinde olmuştur.

Kronoloji

- **23 Ocak** : 1999-2010 yılları arasında İsrail-Filistin çatışmasının çözüme ilişkin görüşme kayıtlarını içeren gizli belgeler, El Cezire tarafından yayınlanmaya başlandı.
- **18 Şubat** : Birleşmiş Milletlere sunulan tasarıda işgal altındaki Filistin topraklarında devam eden Yahudi yerleşimlerinin kınanması önerildi.
- **14-15 Mart**: Hamas ve el- Fetih arasındaki ihtilafın giderilmesi ve tarafların bir araya gelmesine yönelik Filistin genelinde kitlesel gösteriler düzenlendi.
- **22 Mart**: Aralarında sivillerin de bulunduğu 8 kişi, Gazze Şeridi'ne düzenlenen İsrail saldırısı sonucunda hayatını kaybetti.
- **27 Nisan**: Hamas ve el- Fetih arasındaki ihtilafın giderilmesine ilişkin Mısır'ın arabuluculuğunda görüşmeler başlatıldı.
- **4 Mayıs**: Hamas ve el- Fetih arasında barışın sağlanmasına yönelik Kahire'de uzlaşma anlaşması imzalandı.
- **28 Mayıs**: Mısır ve Gazze arasındaki tek geçiş noktası olan Refah sınır kapısı, dört yıllık aranın ardından yeniden Filistinlilere açılmıştır.
- **18 Ağustos**: 18 Ağustos'ta Elyat kenti yakınlarında sekiz İsrailinin hayatını kaybettiği saldırılara cevaben 19 Ağustos'ta gerçekleşen misillemede altı Filistinli yaşamını yitirdi.
- **23 Eylül**: Filistin Kurtuluş Örgütü lideri Mahmud Abbas Filistin devleti için Birleşmiş Milletler'e tam üyelik başvurusunda bulundu.
- **11 Ekim**: İsrail yönetimi ile Hamas arasında İsraili asker Gilad Shalid'in serbest bırakılması karşılığında binin üzerinde Hamas militanının salıverilmesi konusunda anlaşmaya varıldı.
- **29 Ekim**: İslami Cihat ve İsrail güvenlik güçleri arasında gerçekleşen çatışmalarda, dokuz İslami Cihat mensubu ve bir İsraili sivil hayatını kaybetti.
- **1 Kasım**: Filistin devleti Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO'ya oy çokluğuyla kabul edildi.
- **11 Kasım**: Filistin'in 11 Kasım 2011'de Birleşmiş Milletler'de gerçekleştirilmesi beklenen tam üyelik oylamasının ertelendiği açıklandı.
- **24 Kasım**: Hamas ve el- Fetih arasında Mayıs ayında başlayan barış görüşmelerinin devamı niteliğindeki görüşmelerde, sorunun çözümüne ilişkin taraflar, somut bir yol haritası üzerinde uzlaşmadı. Öte yandan, Kahire'de gerçekleştirilen görüşmelerde taraflar arasında önemli bir uzlaşma, Filistin'de seçimlerin Mayıs 2012 tarihinde gerçekleştirilmesinin kararlaştırılması olmuştur.
- **23 Aralık**: Hamas ve el- Fetih arasındaki görüşmelerin devamında Hamas ve İslami Cihat gibi örgütlerin Filistin Kurtuluş Örgütü çatısı altında bir araya gelmesine yönelik hazırlık komisyonu kurulması kararlaştırıldı.

Notlar

- 1 Conal Urquhart, "Eight Killed in Israeli Strikes on Gaza Strip", *The Guardian*, 22 Mart 2011.
- 2 Harriet Sherwood, "Israel Launches Gaza Air Strikes in Retaliation for Eilat Attacks", *The Guardian*, 19 Ağustos 2011.
- 3 Edmund Sanders, "Attacks in Southern Israel Kill 8, Wound 40", *Los Angeles Times*, 19 Ağustos 2011.
- 4 "Israel Pounds Gaza after Deadly Attacks Near Eilat", *BBC*, 19 Ağustos 2011.
- 5 Harriet Sherwood, "Israel Launches Gaza Air Strikes in Retaliation for Eilat Attacks", *The Guardian*, 19 Ağustos 2011.
- 6 "10 Dead in Fire Exchange Between Israel, Gaza Militants", *Voanews*, 29 Ekim 2011.
- 7 Yahudi yerleşimlerine yönelik tafsilatlı bir değerlendirme için bkz. Ali Balcı, "İsrail Sorunu: Savaş ve Barış Arasında", Kemal İnat, Burhanettin Duran ve Muhittin Ataman (Edt.), *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları*, Nobel Yayınları, İstanbul, 3. Baskı, Cilt: 1, 2010, ss.132-136.
- 8 Ali Balcı, "Filistin 2010", *Ortadoğu Yıllığı 2010*, Kemal İnat, Muhittin Ataman, İsmail Numan Telci (ed), Açılım Yayınları, İstanbul 2011, ss.126-137.
- 9 Colum Lynch, "U.S. Vetoes Security Council Resolution Denouncing Israeli Settlements", *The Washington Post*, 18 Şubat 2012.
- 10 "UN Criticises Israeli Settlement Expansion Plans", *Al-Ahram Online*, 27 Eylül 2011.
- 11 Harriet Sherwood, "Israel Rushes Settlement Growth after Unesco Accepts Palestinians", *The Guardian*, 1 Kasım 2011.
- 12 "Gilad Shalit: Israel and Hamas Agree Prisoner Swap Deal", *BBC*, 11 Ekim 2011.
- 13 "Gilad Shalit", *Haaretz*, <http://www.haaretz.com/meta/Tag/Gilad%20Shalit>.
- 14 "Gilad Shalit", *The New York Times*, 18 Kasım 2011, <http://topics.nytimes.com/top/reference/...>
- 15 Ernesto Londoño, "Prisoner swap with Israel emboldens Hamas", *The Washington Post*, 17 October 2011.
- 16 Ethan Bronner, "Israeli-Hamas Agreement to Trade Prisoners May Reshape Politics in Region", *The New York Times*, 12 Ekim 2011.
- 17 Gili Cohen, "Bereaved Israeli Father Blasts Shalit Deal in Memorial Day Speech", *Haaretz*, 27 Nisan 2012.
- 18 Joel Greenberg, "Gilad Shalit, Israeli soldier held by Hamas, to be released as part of deal, Netanyahu announces", *The Washington Post*, 11 Ekim 2011.
- 19 Catrina Stewart, "Israel Rejoices at Shalit Deal as Critics Question the Cost", *The Independent*, 13 Ekim 2011.
- 20 "Egypt to fly Palestinian prisoners to Turkey, Syria, Qatar after swap", *Today's Zaman*, 18 Ekim 2011.
- 21 "The Biggest Leak in the History of the Israeli-Palestinian Conflict", *Al Jazeera*, The Palestine Papers, <http://www.ajtransparency.com/en/projects/thepalestinepapers/>.
- 22 Gregg Carlstrom, "Introducing The Palestine Papers", *Al Jazeera*, 23 Ocak 2011.
- 23 Wikileaks belgelerine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Ali Balcı, "Filistin 2010", *Ortadoğu Yıllığı 2010*, Kemal İnat, Muhittin Ataman, İsmail Numan Telci (ed), Açılım Yayınları, İstanbul 2011, s.132.
- 24 "Leaks claim Palestinian 'collusion'", *Al Jazeera*, 26 Ocak 2011.
- 25 Barak Ravid ve Natasha Mozgovaya, "Netanyahu's aides: Leaked papers prove Palestinian demands for Jerusalem are 'ridiculous'", *Haaretz*, 24 Ocak 2011.
- 26 "İsrail ile Kirli Pazarlık", *Hürriyet*, 27 Ocak 2011.

- 27 "El Cezire'den Şoke Eden Filistin Belgeleri!", *CNNTurk*, 24 Ocak 2011.
- 28 "El Cezire'den Şoke Eden Filistin Belgeleri!", *CNNTurk*, 24 Ocak 2011.
- 29 Gregg Carlstrom, "Palestine Papers: The Secret Negotiations", *Al Jazeera*, 27 Aralık 2011.
- 30 Harriet Sherwood, "Palestine Papers Provoke Anger on Streets of West Bank and Gaza", *The Guardian*, 24 Ocak 2011.
- 31 "El Cezire'den Şok Eden Filistin Belgeleri", *Dünya Bülteni*, 24 Ocak 2011.
- 32 Benzer biçimde Wikileaks belgelerinin el-Fetih yönetimine yönelik yarattığı olumsuz intibaya dair bir değerlendirme için bkz. Ali Balcı, "Wikileaks en fazla zararı Filistin Yönetimi'ne verdi", *Zaman*, 20 Şubat 2011.
- 33 Hamas ve el-Fetih arasındaki anlaşmazlığın ve görüşmelerin seyrine dair bkz. Ali Balcı, "Filistin 2007", *Ortadoğu Yıllığı 2007*, Kemal İnât, Muhittin Ataman ve Murat Yeşiltaş (ed.), Küre Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 105-111; Ali Balcı, "Filistin 2010", *Ortadoğu Yıllığı 2010*, Kemal İnât, Muhittin Ataman, İsmail Numan Telci (ed.), Açılım Yayınları, İstanbul 2011, ss.130-132.
- 34 Ali Balcı Filistin'de Hamas ve el-Fetih arasında yaşanan bu durumu "de facto bölünmüş-lük" olarak nitelendirmektedir. Bkz. Ali Balcı, "Filistin 2010", *Ortadoğu Yıllığı 2010*, Kemal İnât, Muhittin Ataman, İsmail Numan Telci (ed.), Açılım Yayınları, İstanbul 2011, ss.130-131
- 35 Khaled Abu Toameh, "Palestinians Use Facebook to Push PA, Hamas to End Rift", *The Jerusalem Post*, 16 Şubat 2011.
- 36 Khaled Abu Toameh, "Palestinians Demand: 'We Want to End the Division'", *The Jerusalem Post*, 15 Mart 2011.
- 37 Jon Donnison, "Hamas-Fatah Talks: Is Palestinian Unity an Illusion?", *BBC*, 5 Ağustos 2011.
- 38 Ian Black, "Hamas-Fatah Reconciliation a Palestinian form of Arab Spring", *The Guardian*, 27 Nisan 2011.
- 39 "Palestinian Rivals Fatah and Hamas 'Agree to End Rift'", *BBC*, 27 Nisan 2011.
- 40 "Fateh and Hamas Reconciliation Agreement, May 4 2011", 4 Mayıs 2011, <http://www.jmcc.org/Documentsandmaps.aspx?id=828>; Ayrıca antlaşmayla ilgili bkz. "Palestinian Rivals Hamas and Fatah Sign Reconciliation Deal", *The Guardian*, 4 Mayıs 2011.
- 41 Jon Donnison, "Hamas-Fatah Talks: Is Palestinian Unity an Illusion?", *BBC*, 5 Ağustos 2011.
- 42 "Filistinliler Kahire'de uzlaşma arıyor", *BBC Türkçe*, 24 Kasım 2011.
- 43 "Hamas ve El Fetih koalisyon anlaşmazlığını aşamadı", *BBC Türkçe*, 24 Kasım 2011.
- 44 "Hamas ve El Fetih Koalisyon Anlaşmazlığını Aşamadı", *BBC Türkçe*, 24 Kasım 2011.
- 45 "Palestinian factions set election date", *Al Jazeera*, 24 Kasım 2011.
- 46 "Hamas FKÖ'ye Katılacak", *BBC Türkçe*, 23 Aralık 2011.
- 47 "Hamas-Fatah Reconciliation Infuriates Israel", *Al-Akhbar English*, 23 Aralık 2011.
- 48 Barak Ravid, "Netanyahu: PA President Must Choose Between Peace with Israel and Peace with Hamas", *Haaretz*, 6 Şubat 2012.
- 49 Larbi Sadiki, "When is Palestine's Arab Revolution?", *Al Jazeera*, 25 Temmuz 2011; Larbi Sadiki, "Hamas and the ArabSpring", *Al Jazeera*, 29Aralık 2011.
- 50 Barak Ravid, "The Arab Spring and Israel's Winter Hibernation", *Haaretz*, 8 Aralık 2011.
- 51 Catrina Stewart, "Israel Fears the Force of Arab Spring Power Shift", *The Independent*, 6 Kasım 2011.
- 52 Barak Ravid, "The Arab Spring and Israel's Winter Hibernation", *Haaretz*, 8 Aralık

- 2011; Joel Greenberg, " Hamas Adjusts to Arab Spring", *The Washington Post*, 22 Aralık 2011.
- 53 Aya Batrawy, " Egyptians Break into Israel Embassy in Cairo", *The Washington Times*, 9 Eylül 2011.
- 54 George Friedman, " The Arab Risings, Israel and Hamas", 12 Nisan 2011, <http://www.stratfor.com/weekly/...>
- 55 Larbi Sadiki, " Hamas and the Arab Spring", 29 Aralık 2011; Robert Bowker, " Hamas Sees Opportunity in Discontent", *The Australian*, 30 Aralık 2011.
- 56 Joel Greenberg, " Hamas Adjusts to Arab Spring", *The Washington Post*, 22 Aralık 2011.
- 57 " Egypt opens Rafah border with Gaza", *Al Jazeera*, 28 Mayıs 2011.
- 58 " Egypt and Hamas reopen Rafah crossing with Gaza", *Haaretz*, 8 Haziran 2011; " Egypt opens Rafah border with Gaza", *Al Jazeera* 28 Mayıs 2011; " Relief for Palestinians as Egypt Relaxes Gaza Border Restrictions", *Mail Online*, 28 Mayıs 2011.
- 59 Colum Lynch, " U.S. Vetoes Security Council Resolution Denouncing Israeli Settlements", *The Washington Post*, 18 Şubat 2012.
- 60 " How Unesco Countries Voted on Palestinian Membership", *The Guardian*, 1 Kasım 2011.
- 61 " Filistin'in UNESCO Üyeliğine Onay", *BBC*, 31 Ekim 2011.
- 62 " Israel PM Orders UNESCO Funding Halt", *Al Ahrām Online*, 3 Kasım 2011.
- 63 Gregg Carlstrom, " US Condemns UNESCO Over Palestine Vote", *Al Jazeera*, 1 Kasım 2011.
- 64 " UNESCO Yıl Sonuna Kadar Kapalı!", *NTVMSNBC*, 10 Kasım 2011.
- 65 " Hamas FKÖ'ye Katılacak", *BBC*, 23 Aralık 2011.
- 66 " We Want UN Recognition of 'all of Palestine': Hamas", *Al Ahrām Online*, 18 Eylül 2011.
- 67 " Palestinians to Make UN Bid on September 23", *The Telegraph*, 15 Eylül 2011.
- 68 Chris McGreal, " UN vote on Palestinian state put off amid lack of support", *The Guardian*, 11 Kasım 2011.
- 69 Neil MacFarquhar, " Palestinians Inch Closer to Rejection at U.N. Body", *The New York Times*, 3 Kasım 2011.
- 70 " Gazans Have Mixed Feelings over Abbas UN Bid", *Al Ahrām Online*, 14 Eylül 2011; " West Bank Palestinians Celebrate UN Bid, Gaza Sullen, Future Uncertain ", *Al Ahrām Online*, 24 Eylül 2011.
- 71 Calev Ben-David, " Netanyahu Favors Quartet Peace Talks Proposal", *Bloomberg*, 25 Eylül 2011, <http://www.bloomberg.com/news/...>
- 72 " Israel Mulls Releasing Taxes to Palestinians", *Al Ahrām Online*, 14 Kasım 2011.
- 73 " Timeline of the Israeli-Palestinian Conflict", *The Telegraph*, 23 Eylül 2011; " We Want UN Recognition of 'all of Palestine': Hamas", *Al Ahrām Online*, 18 Eylül 2011.
- 74 " Obama Addresses UN as Palestinian Bid Prompts Rallies", *BBC*, 21 Eylül 2011.
- 75 " Barack Obama 'Will Veto' Palestinian UN Bid", *BBC*, 22 Eylül 2011.
- 76 " Palestinian Push for Statehood Jeopardizes US Aid", *Al Ahrām Online*, 19 Eylül 2011.